

UOT 37

P.Y.Mədədov
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
m.polad@mail.ru

MÜƏLLİMLƏRİN INNOVATİV KOMPETENSİYASININ İNKİŞAF ŞƏRTLƏRİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.03.2024.43>

Açar sözlər: *innovasiya, innovativ səriştə, struktur komponentləri, yaradıcı müəllim, müəllimin innovativ fəaliyyəti*

Məqalədə müəllimin innovativ səriştəsinin xüsusiyyətləri, onun mahiyyəti, komponentləri və formalaşma şərtləri, müasir şəraitdə təhsil müəssisəsinin səmərəliliyini artırmaq üçün strateji vasitələrdən biri kimi müəllimin innovativ səriştəsi təhlil edilir. Müasir şəraitdə təhsil təşkilatlarının innovativ fəaliyyəti inkişafın əsas mənbəyi kimi qəbul edilməsi, yüksək innovativ inkişaf səviyyəsinə malik pedaqoji kadrlar təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində peşəkar fəaliyyətləri şərh edilir. Beləliklə, müəllimin innovativ səriştəsi rəqabət mühitində təhsil təşkilatlarının səmərəliliyinə nail olmaq üçün əsas vasitə kimi göstərilir.

П.Ю.Мададов

УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ

Ключевые слова: *инновация, инновационная компетентность, структурные компоненты, творческий педагог, инновационная деятельность педагога*

В статье анализируются характеристики инновационной компетентности педагога, ее сущность, компоненты и условия формирования, инновационная компетентность педагога как одно из стратегических средств повышения эффективности образовательного учреждения в современных условиях. В современных условиях инновационная деятельность образовательных организаций рассматривается как основной источник развития, трактуется профессиональная деятельность педагогических кадров с высоким уровнем инновационного развития в направлении повышения качества образования. Таким образом, инновационная компетентность педагога показана как главное средство достижения эффективности образовательной организации в конкурентной среде.

P.Y.Madadov

DEVELOPMENT CONDITIONS OF TEACHERS' INNOVATIVE COMPETENCE

Keywords: *innovation, innovative competence, structural components, creative teacher, innovative activity of the teacher*

The article analyzes the characteristics of the innovative competence of the teacher, its essence, components and conditions of formation, the innovative competence of the teacher as one of the strategic means to increase the efficiency of the educational institution in modern conditions. In modern conditions, the innovative activity of educational organizations is accepted as the main source of development, the professional activities of pedagogical personnel with a high level of innovative development are interpreted in the direction of improving the quality of education. Thus, the innovative competence of the teacher is shown as the main means to achieve the efficiency of educational organizations in a competitive environment.

Sosial-iqtisadi sferada baş verən dəyişikliklər təhsil sistemində dəyişikliklərə gətirib çıxardı ki, bu da pedaqoji fəaliyyətin təşkilinə təsir etdi. Getdikcə daha çox yeni çoxşaxəli təcrübələr müasir müəllimdən təkcə bilik deyil, həm də biliyi formalaşdırmaq və əldə etmək bacarığını tələb edir. Pedaqoji fəaliyyətin xüsusiyyətləri kompleks genişlənir, stereotipləri dəf etmək bacarığı, yenilik hissi, yeniliyə hazır olmaq, innovativ ideyaların istehsalı və həyata keçirilməsi əlavə olunur.

Hazırda təhsil təşkilatının inkişafının ən vacib şərti davamlı özünü inkişaf etdirməyə qadir olan pedaqoji heyətin yüksək peşəkarlıq səriştəsidir. Bacarıqlı müəllim təbiətə universaldır, müxtəlif biliklərə, bacarıqlara malikdir və onları öz işində lazımi vəziyyətlərə uyğun olaraq səmərəli tətbiq edə bilir, tələbələrə əhəmiyyətli məhsuldarlıq və irəliləyiş nümayiş etdirirlər. Buna görə də müəllimin səriştəsi təhsil müəssisəsinin innovativ fəaliyyətini müəyyən edir və onun fəaliyyətinin səmərəliliyinin əsas mənbələrindən biri kimi çıxış edir.

Müəllimin innovativ səriştəsinin formalaşması məqsədyönlü fəaliyyətin dinamik və mürəkkəb prosesidir, nəticəsi məhsuldar innovativ fəaliyyət üçün tələb olunan və kifayət qədər müəyyən bir səriştə səviyyəsinin formalaşmasıdır. İnnovativ səriştəli müəllim öz pedaqoji fəaliyyətinin nəticələrini proqnozlaşdırmaq, tədris prosesində yenilikləri layihələndirmək və həyata keçirmək bacarığına malikdir.

Təhsil müəssisəsində yeniliklərin yaranması, elmi pedaqoji təcrübə bütün kollektivin yüksək peşəkarlıq fəaliyyəti tələb edən əmək tutumlu

prosesdir. Təhsil təşkilatının innovativ fəaliyyəti də digər fəaliyyətlər kimi idarə olunmalıdır.

Təhsil innovasiyası iki əsas problem yaradır. Birincisi, bu, pedaqoji prosesə yeniliklərin tətbiqi yolu ilə təhsil təşkilatının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsidir. Bu vəzifə yeni ideyaların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi imkanlarının axtarışı ilə bağlıdır. İkincisi, yüksək səviyyəli innovativ səriştəli, öz yanaşmalarını, ideyalarını təqdim etmək və həyata keçirmək qabiliyyətinə malik müəllim heyətinin cəlb edilməsi. Bu vəzifə tədris prosesinə yeni texnologiyaların, forma və metodların tətbiqi üçün müəllimlərdən təşəbbüskarlıq, yaradıcı fəaliyyət və maneələri dəf etmək bacarığı tələb edir.

Təhsil sistemində innovativ fəaliyyət bu gün ən populyar sahəyə çevrilir. Bu, İKT səriştələrinə malik yüksək peşəkar müəllimlərin tapılması ilə bağlı problemlərin həlli zərurətindən irəli gəlir. Bu baxımdan müəllimin innovativ səriştəsi peşə fəaliyyətində yeniliklər yaratmaq və tətbiq etmək bacarığı kimi qəbul edilir.

Pedaqoji heyətin innovativ səriştəsi böyük əhəmiyyət kəsb edir və təhsil fəaliyyətinin məzmununun keyfiyyətə genişləndirilməsinin əsas şərtinə çevrilir. Buna görə də innovativ səriştələrə malik müəllim həyata keçirməyə qadir olan yüksək peşəkar işçi kimi tanınır.

Tədrisə səriştə əsaslı yanaşma müəllimin peşəkar səriştələrinin yenilənməsi kimi qəbul edilir. Bu günə qədər elm "müəllimin innovativ səriştəsi" anlayışının konkret şərhini hazırlamamışdır.

Bu araşdırma çərçivəsində biz "müəllimin innovativ səriştəsi" anlayışını aydınlaşdırmağa çalışacağıq.

Kompetensiya (latınca "competere" - yaxınlaşmaq, uyğunlaşmaq) fərdin müəyyən və kifayət qədər bilik, bacarıq və bacarıq səviyyəsi, habelə peşəkar problemlərin həllinə yönəlmiş fəaliyyət üsullarıdır. Kompetentlik müəyyən bir mövzu sahəsində səmərəli fəaliyyət üçün zəruri olan bilik, təcrübə və bacarıqların olmasıdır. Bacarıqlılıq istənilən sahədə hərtərəfli biliyə malik olan və buna görə də fikri ağır və mötəbər olan insanın keyfiyyətidir [11].

B.E.Stariçenko qeyd edir ki, səriştənin əsasını yüksək məhsuldarlıq və bacarıq tələb edən yaradıcı fəaliyyət üçün zəruri olan fərdin nəzəri və praktiki biliklərinin və şəxsi keyfiyyətlərinin məcmusu təşkil edir [9].

N.V.Kuzminin əsərlərində səriştə müəllimin məhsuldar və keyfiyyətli fəaliyyətində əsas amil hesab olunur. Müəllif hesab edir ki, pedaqoji işçinin səriştəsi onun qabiliyyət və şəxsiyyət yönümünün səviyyəsini formalaşdırır və metodoloji, sosial-psixoloji və pedaqoji səriştə kimi məcburi elementləri özündə cəmləşdirir [8].

A.K.Markova səriştəni peşəkar fəaliyyətin yüksək səviyyədə mənimsənilməsinə təmin edən zəruri xüsusiyyətlər kompleksi kimi, müəllimin bacarığı kimi müəyyən edir [10].

Innovativ səriştənin formalaşması və inkişafı, yüksək ixtisas tələb edən peşə fəaliyyətini həyata keçirməyə nəzəri və praktiki hazırlığı müəyyən edən şəxsiyyətdə uzun və sistemlik keyfiyyət dəyişiklikləri prosesidir. Müəllimin innovativ səriştəsi tədris fəaliyyətinə yeni ideya və yanaşmaların məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsi ilə bağlıdır.

Müəllimin innovativ səriştəsinin formalaşması onun peşəkar fəaliyyəti ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Bu proses, bir qayda olaraq, müəllimin özünü tanıma və introspeksiya qabiliyyəti, yaradıcı fəaliyyət istəyi, qeyri-müəyyənlik şəraitində işləmək və problemlərin həlli yollarını tapmaq bacarığı ilə təmin edilir.

Müəllimin innovativ səriştəsinin inkişafı prosesinin əsas şərti fəaliyyət aspektidir, yəni inkişaf müəllimin fəaliyyəti şəraitində baş verə bilər. Bundan əlavə, müəllimin innovativ səriştəsi təsadüfi və ya kortəbii şəkildə yarana bilməz. Bu, müəllimin təhsil mühitində innovasiyalara sabit münasibəti ilə xarakterizə olunan, innovasiyalar yaratmaq və onları peşəkar pedaqoji fəaliyyətə tətbiq etmək qabiliyyətini müəyyən edən dinamik bir prosesdir.

Müəllimin innovativ fəaliyyət qabiliyyətini inkişaf etdirməyə imkan verən əsas pedaqoji şərtləri nəzərdən keçirək.

Müasir müəllim daim inkişafa və keyfiyyətə dəyişməyə ehtiyac duyur. Bu günün reallığı ondan ibarətdir ki, fəal yaradıcı mövqe və özünü inkişaf etdirmək istəyi olmadan müəllimin yüksək göstəricilərindən danışmaq mümkün deyil. Biliyin ötürülməsi ilə yanaşı, o, özünü tanıyan və inkişaf etdirən subyekt olmalıdır.

Müəllimin peşə fəaliyyəti tədqiqat və metodik işlə sıx bağlıdır. Buna görə də o, öz ixtisasını sistemli və davamlı olaraq təkmilləşdirməli, kollektivin elmi-tədqiqat və metodik işində fəal iştirak etməlidir.

İnnovasiya sahəsində bilik və bacarıqların əldə edilməsi üçün ən vacib şərtlər bunlardır:

- özünütəhsil (təkmilləşdirmə, peşəkar yenidən hazırlıq, əlavə peşə hazırlığı);
- yaradıcı qrupların, metodik birliklərin işində iştirak;
- elmi və tədqiqat tədbirlərində (konfranslar, dəyirmi masalar, seminarlar və s.) iştirak;
- seçilmiş kollegial şuraların (tədris şurası, təhsil müəssisəsinin şurası, həmkarlar ittifaqı və s.) işində iştirak;
- ustad dərslərinin, açıq dərslərin keçirilməsi;
- müstəqil tədqiqat və eksperimental fəaliyyət.

Təhsil təşkilatında innovasiya və innovativ fəaliyyət müəllim heyətinin bu mühitə daxil olmasını nəzərdə tutur. Təhsil təşkilatında innovativ mühitin yaradılması pedaqoji innovasiyaların işlənilib hazırlanması və mənimsənilməsinin, tədris təcrübəsində yeni metod və texnologiyaların tətbiqinin vacibliyi haqqında təbliğatın yayılmasına öz töhfəsini verir. Təhsil təşkilatı pedaqoji təcrübənin və tədqiqat nəticələrinin yayılması üçün daim çalışmalıdır. Bu məqsədlə ən fəal müəllimlər arasından rəhbərin və ya rəhbərin tədris və ya elmi-tədqiqat işləri üzrə müavininin rəhbərliyi ilə işçi qrup yaradıla bilər. Belə bir qrupun yaradılması formalaşmanın ən vacib şərtidir.

Pedaqoji tədqiqat prosesində müəllimlərin innovativ sərəştəsi aşağıdakılarla bağlıdır:

- tədris prosesinə yeni ideyaların, təkmilləşdirmələrin, tədris metodlarının və s. daxil edilməsinin zəruriliyi;
- təhsil fəaliyyətinə yeniliklərin tətbiqi;
- təhsil təşkilatının innovativ fəaliyyətinin nəticələrinin sistemli və kollektiv müzakirəsi;
- innovasiyaların tətbiqi sahəsində perspektivlər və iş planları haqqında hesabatın formalaşdırılması [8].

Müəllimin innovativ sərəştəsinin formalaşması üçün müasir şərtləri dörd qrupa birləşdirəcəyik:

1. Müəllimin innovativ sərəştəsinin inkişaf etdirilməsi vasitəsi kimi metodik resursların yenilənməsi.

Təhsil təşkilatının metodik işi pedaqoji heyətin müəllimlərin peşə bacarıqlarının və innovativ texnologiyalar sahəsində savadlarının təkmilləşdirildiyi işə cəlb edilməsini nəzərdə tutur.

Metodiki iş pedaqoji heyətə peşəkar sərəştənin artırılmasında kömək etmək məqsədi daşıyır. Metodiki birliyin fəaliyyəti müəllimlərin yaradıcılıq və təşəbbüskarlığını aktuallaşdırır, bununla da müəllimin tədris-pedaqoji prosesə innovativ texnologiyaların tətbiqi bacarıqlarını mənimsəməsinə şərait yaradır.

2. Müəllimin innovativ fəaliyyətinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi.

Bu və ya digər şəkildə hər bir müəllim öz peşə fəaliyyətinin keyfiyyətini qiymətləndirmək məcburiyyətindədir. Bu, müəllimi peşəkarlıq səviyyəsini yüksəltməyə sövq edir. Müəllimlərin peşə sərəştəsinin qiymətləndirilməsi beş ildə bir dəfə keçirilən sertifikatlaşdırma formasında həyata keçirilir. Müəllimin fəaliyyətinin bir çox göstəriciləri sertifikatlaşdırmanın nəticələrindən asılıdır. Məsələn, əmək haqqının məbləği, tutduğu vəzifəyə uyğunluq, karyera və peşə pilləsində yüksəlmə imkanı, hazırkı vəzifədə işləməyə davam etmək imkanı, vaxtaşırı peşəkar inkişafı, davamlı özünü inkişaf etdirmə və özünütəhsil və s.

Pedaqoji kollektivin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi çərçivəsində təhsil təşkilatı hər bir müəllimlə səmərəli müqavilə bağlayır. O, əmək müqaviləsinə əlavədir ki, burada əmək vəzifələri, qiymətləndirmə meyarları, maddi və qeyri-maddi həvəsləndirmə göstəriciləri və s. aydın şəkildə göstərilir.

3. Müəllimin özünüinkışafının stimullaşdırılması.

Özünü inkişaf etdirmə, işçinin peşəkarlığının artırılmasına yönəlmiş davamlı təhsil prosesidir. Özünü inkişaf etdirmək insanın fəaliyyətini təhlil etməyə və tənzimləməyə kömək edir. Bu, özünü təkmilləşdirmək üçün daimi işdir. Mövcud özünüinkışaf ehtiyacları müəllimi şəxsi və peşəkar inkişafı üçün məsuliyyətli edir.

4. İdarəetmə şərtləri.

Müəllimin innovativ sərəştəsinin inkişafını müəyyən edən idarəetmə şərtlərinə müəllimin innovativ sərəştəsinin elmi, metodiki və normativ təminatı daxildir. Müəllimin innovativ sərəştəsinin inkişafı tədqiqat fəaliyyətində baş verir, bu müddət ərzində yeni ideyalar yaradılır və təhsilin məzmununa daxil edilir [7, s.189].

Beləliklə, müəllimin innovativ sərəştəsinin formalaşması məqsədyönlü fəaliyyətin mürəkkəb və dinamik bir prosesidir, nəticəsi məhsuldar innovativ fəaliyyət üçün tələb olunan və kifayət qədər müəyyən bir sərəştə səviyyəsinin formalaşmasıdır. Təhsil təşkilatı şəraitində müəllimin innovativ sərəştəsinin formalaşması üçün bütün lazımi şərait yaradılmalıdır.

Müəllimin innovativ sərəştəsinin mahiyyətini, komponentlərini və xüsusiyyətlərini öyrənmək nəticəsində aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

Müəllimin innovativ sərəştəsi onun peşəkarlığının struktur komponentidir. Müəllimin innovativ sərəştəsi onu müəyyən edir ki, təhsil sahəsində keyfiyyət dəyişikliklərinə yönəlmiş kifayət qədər bilik, bacarıq və fəaliyyət səviyyəsi, nəticədə rəqabətqabiliyyətli mütəxəssislərin formalaşmasına yönəlmişdir. Bu, müəllimin tədris fəaliyyətini yüksək səviyyədə həyata keçirmək bacarığından xəbər verir. Müəllimin innovativ sərəştəsi rəqabət mühitində təhsil təşkilatının səmərəliliyinə nail olmaq üçün əsas vasitədir.

Öz pedaqoji fəaliyyəti kontekstində müəllimin innovativ sərəştəsi ona özünü həyata keçirmək və özünü təkmilləşdirmək imkanlarını genişləndirməyə imkan verir. Lazımi səviyyədə innovativ sərəştələrə malik olan müəllim öz fəaliyyətini təşkil etməyi, şəxsi və peşəkar inkişafı idarə etməyi bacarır.

İnnovativ sərəştənin strukturuna motivasiya-dəyər, məzmun-fəaliyyət (yaradıcı), texnoloji və əksetdirici komponentlər daxildir. Müəllimin innovativ sərəştəsinin bütün komponentlərinin birləşməsi müəllimin yüksək peşəkarlıq səviyyəsində özünü göstərir ki, bu da ona öz fəaliyyətini vasi-

tələrin, metodların, texnologiyaların və tədris prosesinin həyata keçirilməsi yollarının mənalı çevrilməsinə yönəltməyə imkan verir.

Təhsil təşkilatı şəraitində müəllimin innovativ sərəştəsinin formalaşması üçün bütün lazımi şərait yaradılmalıdır. Müəllimin innovativ sərəştəsinin inkişafı prosesinin əsas şərti fəaliyyət aspektidir, yəni inkişaf müəllimin fəaliyyəti şəraitində baş verə bilər. Bundan əlavə, müəllimin innovativ sərəştəsi təsadüfi və ya kortəbii şəkildə yarana bilməz. Bu, müəllimin təhsil mühitində innovasiyalara sabit münasibəti ilə xarakterizə olunan dinamik bir prosesdir, müəllimin yeniliklər yaratmaq və onları peşəkar pedaqoji fəaliyyətə tətbiq etmək qabiliyyətini müəyyənləşdirir.

Müəllimin innovativ fəaliyyətinin bütün komponentləri bir-biri ilə sıx bağlıdır və müəllimin innovativ sərəştəsinin modelini təşkil edir.

Bundan əlavə, bəzi müəllimlərin tədqiqatlarında müəllimin innovativ sərəştəsinin strukturuna peşəkar uyğunluq, peşəkar yönümlülük və idarəetmə qabiliyyətləri də daxildir. Beləliklə, belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, təhsil təşkilatında müəllimin innovativ sərəştəsi yaradıcılıq qabiliyyətləri, özünü təhlil etmək qabiliyyəti ilə müəyyən edilmiş, müəllimin praktiki innovativ fəaliyyətində formalaşmış bilik, bacarıq, sərəştə və təcrübədən ibarət sistemli bir kompleksdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir / Azərbaycan məktəbi, 2013, №5, s.12
2. Eminov A., Məədəv P.Y. Pedaqogika. Bakı: Kövsər, 2012, 316 s.
3. Nəzərov M.H. Təhsilin sosial-fəlsəfi əsasları: Monoqrafiya. Bakı: ADPU, 2023, 456 s.
4. Məədəv P.Y., Eminov A.İ. Pedaqogika və evriologiya. Bakı: Gənclik, 2014, 238 s.
5. İlyasov M.İ. Müasir təhsil: ənənədən innovasiyaya. Bakı: Elm və təhsil, 2021, 372 s.
6. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu (2009). Bakı, 2012, 64 s.
7. Ilyina N.F. Formation of innovative competence of a teacher in the regional space of continuing education: dis. ... candidate of pedagogical sciences. Krasnoyarsk, 2014
8. Кузьмина Н.В. Основы вузовской педагогики. Л.: ЛГУ, 1972, 288 с.
9. Стариченко Б.Е. О формировании общепрофессиональных ИКТ-компетенций студентов направлений подготовки «Педагогическое образование» // Педагогическое образование в России, 2016, №7, с.97-103

10.Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // Педагогика, 1995, №6, с.55-63

10.<https://ru.wikipedia.org/wiki/Компетентность>

Redaksiyaya daxil olub 23.09.2024